

Emlékezés-kísérlet

„Nem emlékszem.”

Ezt mondja. De hogy ki, és hogy mit felejtett el, már nem tudni. Azért valamit mégiscsak tudunk, és ezt a keveset most összegyűjtjük, valahogy úgy, mint amikor étkezés után, csak amolyan tessék-lássék módon, tenyerünkkel összehúzzuk a megmaradt morzsákat az üres asztalon. Ebből a keresetlen hasonlatból pedig szemenként összerakható az étkezés egyik rituáléja, mely mögött kérelhetetlenül ott lappang az elmúlás, és nem csupán azért, mert a morzsákról a kenyér jut eszünkbe, a kenyérről pedig a Megváltó, aki bár feltámadt, előtte, ha ugyan rejlik még az időben effajta kauzalitás, el is múlt, hanem azért is, mert a bőségnek vége. Nem metaforikusan, hanem fizikailag.

Ebben a hasonlatban más is ott lapul. Például a lustaság. Azoknak az embereknek a lustasága, akik inkább ülve maradnak étkezés után, semhogynem konyhából hozott, nedves ronggyal tisztítsák meg az asztalt a nem kívánatos nyomoktól, hogy ne mondjam: szép dolgok fájdalmas elmúlásának emlékétől. Azonban szépérzékük, avagy a rendre való fogékonyságuk mégis elég fejlett ahhoz, hogy ne a piszkos nyomokba könyököljenek bele - tehát pedantériát gyakorolnak. Ha némi gyanakodással vesszük szemügyre ezt a kényes mozdulatot, akkor azt is gondolhatom, hogy a pedantéria mindössze mások tetszésének elnyerésére, kényelmének akaratos biztosítására szolgál, vagyis mindez nem más: képmutatás és álságosság. Ne feledjük: minden ember álságos, ha mások előtt mutatkozik, az álságosság pedig a színrelépés pillanatában következik be! Egyedül talán Jézus nem volt álságos, legfeljebb a keresztfán. De nem a Megváltóról akartam beszélni, hanem valaki egészen másról, akiről eddig annyit tudhatunk, hogy összekotorja a morzsákat az asztalon, mely körül vagy ültek más emberek, vagy nem.

Tételezzük fel azt, hogy ültek. Többen is. Kézenfekvő lenne azt mondani most, hogy kenyeret ettek és bort ittak, amely felvetésből azt is azonnal kitalálhatnánk, hogy aki a morzsákat eltünteti az asztalról, maga Júdás. Ugyan már! Júdás nem asztalnál evett. Ezt csak egyes reneszánsz festők hirdették nagy buzgalommal, olyanok, akik számára a kifejezőerő fontosabb volt, mint az igazság alázatos kutatása. Idealisták! Node megint elkanyarodtam.

Az, akiről ez a történet szól, noha történetre egyelőre még nyomokban sem tudunk visszaemlékezni, nem is Jézus és nem is Júdas. Ha netán mégis, arról nem mi tehetünk.

Kutakodjunk tovább. Először is tegyük fel a kérdést, hogy a korábban megelőlegezett hasonlatban rejlő mozdulat nem figyelemelterelés-e. Vajon gyilkossági szándék rejtőzik-e a mozdulat elkövetőjének agyában, vagy csupán az üres vágy az iránt, hogy valaki, valamikor visszaemlékezzék valakire, aki egyelőre nincs. Tulajdonképpen nem teszünk mást, mint megfordítjuk a hagyományos elbeszélői folyamatokat. Hiszek abban, hogy az emberek legnagyobb hányadának élete olyannyira egyénietlen és öntudatlan, más szóval haszontalan, hogy az illető halálával végérvényesen megszűnik létezni az örökkévalóság számára. Nem csak a jövő számára válik nem létezővé, de ami még fontosabb, egyszersmind irtózatossabb: a múlt számára is. Valakik nincsenek, nem lesznek, és soha nem is voltak. Kényelmetlen a felismerés, szándékunkban áll tehát lépéseket tenni ellene.

Tételezzük fel, hogy valaki volt. A hatalmas, feloszthatatlan tér-idő egységben, Néró és Jézus, Napóleon és Goethe között, valahol elrejtve a nagy láthatatlanságban. Egyelőre nem is sejtjük, hogy mi ennek a tétje, mégis bízunk benne, hogy ez egy bátor és jelentékeny állítás. Valaki volt. Valaki van. Valaki lesz. Nem akárki, hanem egy konkrét személy, akinek egy homályos pillanatára máris enyhe fényt derítettünk. Azt gondoljuk, hogy mi vagyunk az ő szemlélői, akik valamiért (nem éppen fizetség fejében) őt nézzük. Jelentőséget tulajdonítunk a mozgásának, ellenszegüléseinek, vágyakozásainak, dokumentáljuk jelenlétét a világban. Tehát még egyszer: mi nézzük őt, és nem ő minket.

Elbeszélésünk kezdete eszünkbe juttatja ennek az embernek egy valamikori kijelentését, mely azonos a mi kijelentésünkkel. Nem kell semmi fufangra vagy csíntevésre gondolni. Ez a mondat minden ember szájából elhangzik, élete során legalább egyszer.

„Nem emlékszem”. Ezt mondja, és a morzsákat jobb tenyerével összehúzza az asztalon. Ennyi máris bizonyos. Többé nem lehet elmondani erről az emberről, hogy soha nem létezett. De menjünk tovább. Most már biztosan állíthatjuk, hogy nincs egyedül. Az ember ilyet akkor sem mond, ha netán egyedül van. Ez a mondat csakis válaszként hangozhat el. Hogy mire?... Nem csigázzuk tovább a hallgatóság figyelmét, mert időközben néhány apró, egészen biztosan jelentéktelen mozzanat eszünkbe jutott. Látjuk a kezét, amelyik már a morzsaheggyel játszik, a magasra épített halomba nyomkodja ujját; szétteríti, újra összegyűjti halomba... ez a kéz egy fiatal férfi keze. Halljuk a hangját is. Nagyon halkan beszél, kicsit szaggatottan, de mégis összefüggően. A hangja éppoly bizonytalan, mint az a szempár, amelyik oldalpillantásokkal kíséri a hangot. Ha egy kicsit eljátszunk azzal a gondolattal, hogy a szempár a miénk, hamarosan látni fogunk néhány részletet, egy lakásbelső térszerkezetét. Nem tudjuk pontosan,

hogyan kié ez a lakás, de könnyen feltételezhetjük, hogy nem a miénk, szemünkkel ugyanis idegesen keresünk benne valami biztos fogódzót, s akkor lehetne például azé az emberé, akihez beszélünk. Hogy mit látunk? Könyveket. Rengeteg könyvet és hatalmas, vörös drapériákat. A könyvek nem a könyvespolcokon sorakoznak, helyesebben, nem csak a könyvespolcokon, hanem a lakás egyéb tereiben is, mindenfelé. Folyosókat nyitnak, máskor falakként zárják el más könyvek látványát, vagy éppen az ablakot. Halmokat képeznek, folyókként áradnak a földön, a szőnyegeken, felkúsznak a falakra, melyekről régi festmények függnek, sötét tónusú portrék, melyek valakiket kimentettek a zajló időből, mielőtt lezubogtak volna a magasból, le a mélybe. Van a falon egy tájkép is. Vízesést ábrázol. Partján egy kislány, aki épp kikapaszkodott a szárazra, s láthatóan megrendült a nagy egyedüllétől.

Miközben a házigazdához beszélünk, aki egyelőre türelmesen hallgat minket, a könyvek kiismerhetetlen forgataga lassan megnyugszik a szemünk előtt. Már nem idegesítő örvényként hat, hanem valami lassan táguló, puha melegként, amely bárhogy alakítható a képzeletben: vannak itt folyóiratok, véletlenszerűen felnyitott és elejtett régi könyvek, és vannak csillogó borítással bevont új könyvek is. Kicsik, sőt egészen aprók, és nagyobbak, olyan nagyok, akár a középkori kódexek. Egyes könyvekből papírok lógnak ki, másokból préselt szirmok, képeslapok, madártollak vagy grafikák. Egyes könyvek bútorként használatnak; poharak, ételmaradékokat őrző tányérok egyensúlyoznak a fedelükön.

Mint már említettük, a magas plafonról itt-ott nehéz, barnás-vörös függönyök ereszkednek egészen a padlóig, melyeket síneken lehet futtatni, s így a legkülönbözőbb terek alakíthatók ki a lakásban. Egy ilyen függöny mögött, félig takarásban, írógépet is látni. Egy egészen apró íróasztalra van feltéve, mellette kézírathalmok dülöngélnek, egyikükön egy vízzel teli pohár. Egyszerre feltűnik a számunkra, hogy tekintetünk zavart kutakodása túlzottan széttagolja a beszédünket, s hogy a függönyök, az írógép, valamint a felfoghatatlan mennyiségű könyv látványa elvonja figyelmünket arról, amit voltaképpen mondani akarunk.

Meglepően kevés idő telt el azóta, hogy legutoljára tudatosítottuk az idő múlását. Utolsó mondatunk ez volt: „Nem emlékszem”. Hogy mondandónk végéhez érve ide tértünk vissza, vagy egy ideje már csak ezt a mondatot ismételtük, netán nem is mondtunk semmi mást, csak ezt az egyetlen kurta mondatot, arra már nem emlékszünk, és éppen ez a nem emlékezés hoz minket olyannyira zavarba, hogy szemünket kénytelenek vagyunk lesütni.

Lehetséges volna, hogy ez egy tanúkihallgatás? Nem, ez nem valószínű. Jó lenne tudni azt is, hogy a morzsák kikhez, vagy mihez tartoznak, de hogy ezt megtudjuk, fel kellene tekintenünk, és ez most egyelőre lehetetlenség. A házigazda, akihez szavainkat intéztük, átveszi a szót.

Megfogja a nyakából lógó halálfejes kendő csücskét, majd felnéz a plafonra. Fel is mutat. Nem követjük a mozdulatát, csak hallgatunk. A hangja szerint a házigazda középkorú, magas férfi, csillogó, fekete haja egyenesre fésülten keretezi halántékát. Arcában némi görögös-szlávós vonást fedezni fel. Két hosszú ránc fut mélyen a szája két oldalán. Lehetnek mosolyráncok, ám az a mosoly, ami ezeket az árkokat az arcába vési, semmiképpen sem vidám. Arcának alsóbb fele sötét a friss borostától. Szemei egyszerre gyermekiek és sokat látottak, szigorúak és megértőek. Úgy követik a mandzsettával szemérmesen átfogott kezét a plafon felé, mint amikor egy kisleány mutatja apjának a madarakat.

„Ha ott van egy légy, az közelebb jár a személyes céljaimhoz, mint én magam, pedig már kifelé megyek az életből. Egyetlen képességem van, vagy ha tetszik, anomáliám. Nem tudok felejteni, s így a tudásom is csak hordalékanyag.” Felnézünk rá, s látjuk az elképzelt mosolyráncokat. „Nem bánom. Ma már nem gondolom fontosnak, hogy emlékezzenek rám. Úgyis mondhatnám, hogy akkor fog végleg lezárulni életem története, amikor a Moszkva téri újságárusnak, egy valahányadik estén, egy valahányadik évben, miközben a megmaradt napilapokat kötözi össze, egy egészen jelentéktelen és röpké pillanatra megáll a kezében az újság, mert erre a pillanatra eszébe jut, hogy volt valamikor egy ember, aki minden este, zárás előtt elkérte az aznapi sajtót. Talán el is réved egy kicsit. Talán majd nem hallja az utolsó vevő szavait... és a következő pillanatban ez a megidézett valaki már nem létezik sem a múlt, sem a jövő számára. Nekem elég annyi, hogy amíg vagyok, én emlékezhetek az összes újságárusra, akivel életemben találkoztam. A többi nem fontos.”

Eljött az a pillanat, amikor már eleget láttunk hasonlatunk főhősének a szemével ahhoz, hogy megszemléljük őt kívülről is. Pedáns, jól fésült, gesztenyebarna hajú, huszonöt év körüli fiatalember. Fülei kissé elállnak, ám ezt állának szigorú hegyessége jól ellensúlyozza. Ajka vastagon metszett, érzékeny ívelt, de ha jobban megfigyeljük, szája néha megvonaglik. Arca a történelem jelentéktelen uralkodóra emlékeztet, akiről sokkal inkább a magánéletük, kicsinyes botlásaik, mintsem új törvények ratifikálása jut eszünkbe. Termete átlagos, vagy inkább szabályos. Tartása büszke, enyhén arisztokratikus, ám ez, a környezet mozgására érzékenyen, folyamatosan változik. Az ujjain rágások nyomai éktelenkednek. Lénye, tekintete szenzibilis, személyén mégis inkább a szigor uralkodik, a rosszindulatú gyanakvás, amely minden pillanatban arra vágyik, hogy bizalommal szelídülhessen, és amely ugyanakkor soha nem képes tökéletesen eltűnni. Magányos természet. Frissen szerzett tudása azonnal személyiségének részévé válik, elrendeződik magányának univerzumában. Lábaik keresztbe téve ül, kezei összekulcsolva fekszenek az ölében; nem megbékélést, hanem egyfajta dühödt nyugalmat sejtetve. Ez a kevés ismeret pedig semmi egyébről nem tanúskodik, mint arról, hogy hasonlatunk főhőse egy nagyratörő, ugyanakkor mégis inkább átlagos ember, aki voltaképpen bárki lehetne. És talán egész személyiségének ez a magja, ez a „bármivé levés”, vagy „bármivé formálhatóság”. Egyelőre ennél többre nem emlékeztet a történések ezen láncolata, és a látvány tejüveg-szerűen elmosódott tüneménye. A homályos körvonalak lassan újra

megmozdulnak, éppen úgy, ahogyan az újságárus keze, miután valakit örökre elfelejt.

A fiatalember kissé legörnyed, hogy az idősebb férfira fölnézessen. Mozdulata tökéletesen tudatos, sokkal tudatosabb, mint az idősebbé, akinek a tekintete újra elhagyja a plafon magasságait, majd szembenéz velünk, a szobában köröző legyet keresve.

„Sajnos nem tudok már többet adni.”

„Köszönöm, ez nekem bőséges lakoma volt.”

„Már üres kenyér sincs.”